

Teorie spiknutí

„Konspirativní teorie se dokážou člověku natolik vlichotit, až dotyčný jedinec začne jejich očima posuzovat celý svět.“

Daniel Pipes¹

KLÍČOVÉ OTÁZKY

- » Co to znamená spiknout se proti někomu?
- » Jak byli Židé prezentováni v teoriích spiknutí na konci 19. století a v 1. polovině 20. století?
- » Na jakých klíčových principech se vytvářejí teorie spiknutí?
- » Proč můžou být tyto teorie nebezpečné/nepřijatelné z hlediska lidských práv?

ÚVODNÍ TEXT

Antisemitismus je nemyslitelný bez teorie světového židovského spiknutí. Představa, podle níž světové události z pozadí ovlivňuje jakási tajná židovská organizace, se objevovala v mnoha antisemitských textech, od drobných novinových článků, přes beletrii až po známé falzifikáty, jakými jsou *Protokoly sionských mudrců*. Stejně tak je na ní založeno popírání holocaustu, jež vychází z představy, že Židé záměrně falšují dějiny. Cílem následující metodiky je, aby studenti pochopili, jak teorie spiknutí fungují a proč jsou nebezpečné.

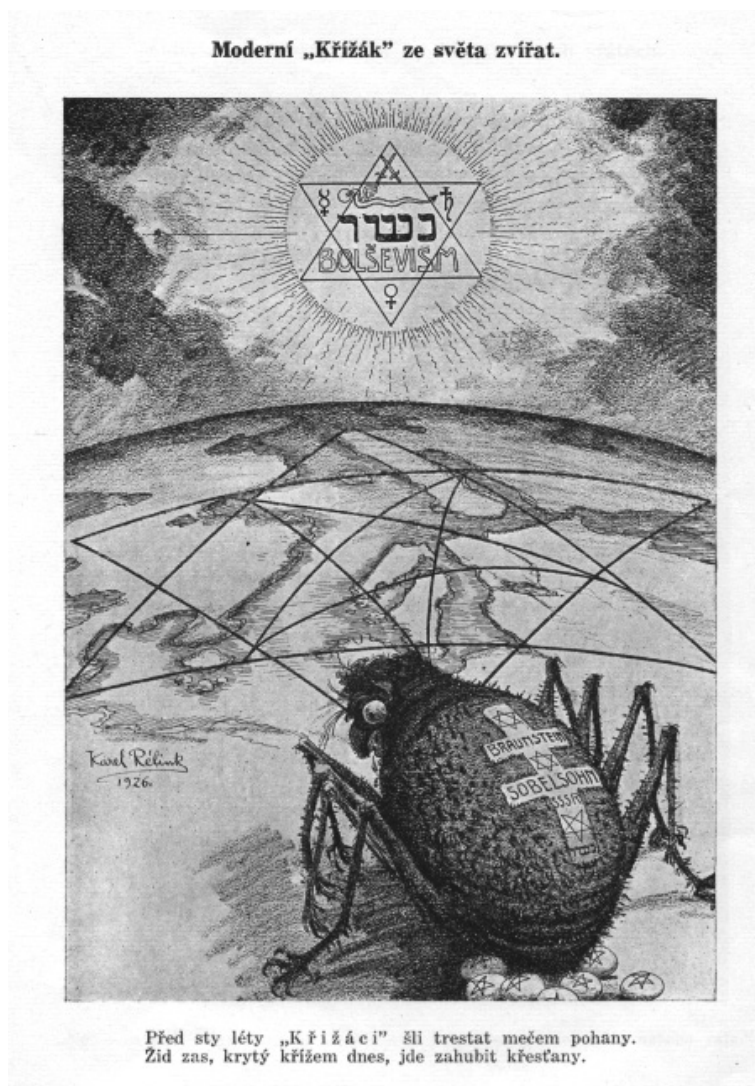
Jako úvod do problematiky teorií spiknutí a moderního antisemitismu podle vlastní úvahy použijte:

➔ **Velké a malé dějiny > Antisemitismus > Spiknutí, s. 146**

¹ Daniel PIPES: *Spiknutí. Náznaky a teorie*, Praha 2003, s. 35.

Co mi chce autor karikatury sdělit? Co si mám na základě jeho zobrazení myslet?

Co je na obrázku? (Popište detaily.)

Karel RÉLINK: „Moderní ‚Křížák‘ ze světa zvířat“, týž: *Spása světa*, Praha 1926

Karikatury

➔ **Velké a malé dějiny > Antisemitismus > Spiknutí, s. 146**

» "Největší obilní lichvářské zvíře na světě"

Karikatury najdete ke stažení na internetové stránce www.nasinebocizi.cz v sekci Dokumenty.

Seznam vybraných principů fungování teorií spiknutí

- » propojování společenských problémů s národní, náboženskou či jinou skupinou
- » vytváření pocitu ohrožení vlastní skupiny (etnické, národní, náboženské či jiné) s cílem podpořit její soudržnost
- » falešné vnímání světa, zjednodušené vysvětlování složitých společenských jevů
- » manipulace a podsouvání hotových názorů druhým lidem, aby se spiknutím nechali ovládnout
- » odvolávání se na autority a na známá fakta ve snaze podepřít důvěryhodnost spiklencecké teorie
- » vytváření souvislostí mezi nesouvisejícími jevy

Texty č. 1–6**➤ Velké a malé dějiny > Antisemitismus > Spiknutí, s. 147–150**

- » „Jak získávají židé moc a nadvládu nade všemi národy?“ (dvě části)
- » „Proč prodává často židovský obchodník laciněji než křesťanský?“
- » „Beneš v židovských službách“
- » John RETCLIFFE: *Tajemství židovského hřbitova v Praze*
- » Úryvek z tzv. Protokolů sionských mudrců

➤ Velké a malé dějiny > Antisemitismus > Proces s Rudolfem Slánským >**Ukázky z protokolů výsledků Otty Fischla při procesu s „vedením protistátního a spiklenceckého centra“, s. 185–186**

(Použijte pasáž: „Prokurátor: „Již jste se doznal, že jste byl členem protistátního spiklenceckého centra, vedeného Slánským. Co jste prakticky prováděl, aby u nás byla uskutečněna restaurace kapitalismu?“ [...] Současně pak tyto živly prováděly na místech, která jim byla svěřena, nepřátelskou činnost, podvracely politické i hospodářské poměry, šířily nespokojenost a pracovaly tak přímo v zájmu americko-anglických imperialistů proti lidově demokratickému řádu.“)

METODICKÁ ČÁST

- » Časová dotace: 90 minut, doporučujeme vyučujícím upravit citlivě délku pracovních textů podle schopností jejich žáků, stejně tak volit a měnit učební strategie a metody podle svých pedagogických zkušeností
 - » Způsob práce: skupinová a individuální práce, práce s prameny, myšlenková mapa
 - » Klíčová slova: antisemitismus, teorie spiknutí, ovládnutí světa, předkládání hotových názorů, strach
1. Lekci začněte položením klíčové otázky: *Co to znamená proti někomu se spiknout?* Za využití metody volného psaní vyzvěte žáky, aby na čistý papír během tří minut zapsali vše, co je v odpovědi na položenou otázku samostatně napadne. Společně si několik odpovědí ve třídě přečtete. Nejzajímavější odpovědi můžete zapsat na tabuli, aby byly vizualizovány.
 2. Teorie spiknutí byly velmi populární na přelomu 19. a 20. století. Ukážeme si to na příkladu karikatur, které se šířily tiskem a přinášejí pohled na prezentaci na počátku 20. století.
 3. Položte žákům kontrolní otázku, co je to karikatura, a rozdělte je do skupin po 4–5 členech. Do každé skupiny rozdejte jednu karikaturu (Pracovní materiál č. 1) a vyzvěte skupiny, aby se dle zadaných otázek pokusily o její analýzu a následnou interpretaci. Požádejte žáky, aby analyzovali obraz uprostřed diagramu podle

pokynů v jeho jednotlivých částech a postupovali přitom od vnitřního k vnějšímu poli. Některé skupiny budou pracovat s paralelními karikaturami.

4. Vytvořte si ve třídě „galerii“ karikatur (můžete je upevnit na zeď) a vyzvěte jednotlivé skupiny, aby prezentovaly své závěry. Zajímavé může být porovnání paralelních interpretací u shodné karikatury.
5. Poskytněte žákům výklad opřený o úvodní text k ujasnění a shrnutí dosavadních informací k tématu. Žáci by si zde měli ujasnit rozdíl mezi opravdovým spiknutím a teorií spiknutí. Zde se také můžete vrátit k vizualizovaným výročkům žáků z úvodní aktivity volného psaní.
6. V další části lekce se soustředíte na znaky a principy teorie spiknutí. Každé skupině přidejte vytisknutou sadu autentických textů a seznam principů vytváření teorie spiknutí (Pracovní materiál č. 2 a 3). Vybídněte žáky, aby si ve skupině mezi sebe rozdělili jednotlivé principy tak, aby měl každý pouze jeden a vzájemně se neopakovaly.
7. V následném kroku požádejte žáky, aby si nejprve text v tichosti individuálně přečetli a vybrali z něj nejméně dvě myšlenky (úryvky), které podle nich nejvíce vystihují daný princip vytváření teorie spiknutí. Žák si myšlenky (úryvky) zapíše na samolepící kartičku a vypracuje k nim komentář (zdůvodní, proč si je vybral; jaké k nim má stanovisko).

V návaznosti na tuto část aktivity vybídněte, aby ve skupině vždy jeden žák přečetl své vybrané myšlenky (úryvky) i svůj komentář a požádal ostatní členy skupiny, aby se k nim vyjádřili. Postupně se takto vystřídají všichni členové skupiny.
8. V závěrečném kroku žáky vyzvěte, aby využili kartiček s úryvky textů a komentáři k znázornění tématu formou skupinové myšlenkové mapy. Jako centrální pojem žáci uvedou „principy teorie spiknutí“ a od něj vyznačí jednotlivé principy (viz seznam – Pracovní materiál č. 2). Poté k příslušnému principu v myšlenkové mapě přilepí své kartičky s komentáři. Vytvořené myšlenkové mapy využijte ke společné reflexi a k diskusi tématu.
9. V reflektivní části lekce dále můžete pracovat s níže uvedenými citáty.² Napište je na velké flipcharty, rozvěste po třídě a požádejte žáky, aby k nim na základě předchozí práce s textem písemně zaujali postoj.

Vaše instrukce by měla znít: *Proč souhlasíte nebo nesouhlasíte s tímto výrokem? Okomentujte!*

- a) *„Konspirativní teorie se dokážou člověku natolik vlichotit, až dotyčný jedinec začne jejich očima posuzovat celý svět.“*
- b) *„Konspirativní teorie reprezentují strach z neexistujících spiknutí.“*
- c) *„Nekritické přijímání jakéhokoliv důkazu je nebezpečné, protože může vést k pronásledování nevinných lidí.“*
- d) *„Zdravý rozum dává přednost jednoduchým vysvětlením; konspirativní teorie naopak vyžadují řadu složitých triků a tak obrovskou škálu spolupachatelů, až se celé schéma hroutí pod vlastní nepravděpodobností.“³*

2 PIPES: *Spiknutí. Názory a teorie*, s. 35–36.

3 Tamtéž, s. 55.